

Komunistička partija Jugoslavije uspješno je prevladavala sve zapreke i opasnosti

Iako je Centralni komitet KP Hrvatske kažnjen partijskim ukorom, a pojedini njegovi članovi određenim kaznama, nisu nastale nikakve promjene u njegovu sastavu. Bio je to vidljiv dokaz punog povjerenja Centralnog komiteta KPJ i Tita u rukovodstvo KP Hrvatske. Kopiničeva optužba da je posrijedi izdajničko držanje rukovodstva, posebno njegova sekretara Rade Končara, pokazala se kao krajnje teška i neodgovorna. Rukovodstvo KP Hrvatske odlučno je istaklo da u njemu nema nikakvih političkih i osobnih razilaženja. Osvrnuvši se samokritički na svoj rad, ono je tom prilikom izjavilo:

»Mi smo svjesni svih svojih propusta, pogrešaka i slabosti. Svjesni smo i toga, da snosimo punu odgovornost za činjenicu, što naše orge (partijske organizacije, op. I. J.) nisu unaprijed bile pripremljene za zadatke, koji stoje pred nama od časa fašističkog napada na S.U. (Sovjetska Unija — SSSR, op. I. J.), kao i za to, što firma (Partija, op. I. J.) kao cjelina nije odmah poslije napada ispunjavala u cijelosti sve svoje zadaće. Svjesni svoje slabosti, kao i slabosti firme, mi smo u toku rada i borbe postepeno ispravljali svoje greške i pomicali stvar naprijed. Uvjereni smo, da ćemo svojim daljnjim radom i borbom, a uz pomoć Čaće (CK KPJ, op. I. J.), otklanjati i otkloniti sve zapreke koje nam stoje na putu ostvarenja onih zadaća, koje od nas očekuje radnička klasa, naš narod i narodi SSSR.«¹

U pismu koje su sredinom augusta poslali Centralnom komitetu KPJ u vezi s donesenim kaznama Končar i Popović su, među ostalim, istakli: »CK KPH prima kaznu, tj. prima je sekretarijat, dok su ostali članovi na terenu i čim dodu saopćit ćemo im je. Inače sekretarijat CK KPH svjestan je krivice koju snosi za događaje koji su se dogodili u Zagrebu, tj. da se nije snašao i poduzeo potrebne korake da do njih ne dođe i da na vrijeme i brzo pokrene partijsku organizaciju na akcije koje je postavio pred partijsko članstvo i koje je pred čitavu partiju postavio CK KPJ.«²

Prikazani događaji i problemi nesumnjivo pokazuju kakav je to, zapravo, neobično težak i složen proces bio, kroz koji je partijsko rukovodstvo u Hrvatskoj polagalo težak ispit. Pitanje partijske budnosti pokazalo je u tim trenucima svoje puno značenje i funkciju. To je i bila bit Titove kritike

¹ Dokument br. 20.

² Dokument br. 47.

upućene rukovodstvu KPH. Ono je, bez rezerve, prihvatilo tu kritiku i vrlo brzo prevladalo taj kritični trenutak.

Jedan od prvih organizacijskih koraka koji je učinilo rukovodstvo KPH bilo je osnivanje novoga Mjesnog komiteta za Zagreb. Končar i Popović obavijestili su CK KPJ da je formiran novi MK »od najboljih ljudi koje smo imali«³. Novi zagrebački Mjesni komitet činili su: Marko Belinić, Stjepan Benceković, Božo Dakić, Vojo Kovačević, Ante Milković, Marko Simenić i Nikola Šakić. Simenić je imenovan za sekretara.⁴ Prihvativši izrečene kazne, članovi prethodnoga Mjesnog komiteta nastavili su partijski rad na nekim dotadašnjim ili novim zaduženjima.⁵

Rukovodstvo KPH poduzelo je akciju da upozna partijska rukovodstva u Hrvatskoj s proteklim događajima. Končar i Popović obavijestili su CK KPJ da se iz unutrašnjosti pozivaju sekretari okružnih komiteta u Zagreb, gdje će im se »pored ostalih direktiva i uputa za akcije saopćiti i slučaj koji se dogodio u Zagrebu, a također i kazne koje je donio CK«⁶. Također je poduzeta akcija upoznavanja partijskog članstva u Zagrebu s proteklim događajima i organizacijskim promjenama.⁷

Tito je i sam namjeravao doći iz Beograda u Zagreb, ali ipak nije došao jer je bio odveć zaokupljen oružanim ustankom koji se razbuktavao u Srbiji i Crnoj Gori.⁸ Htio je doći da se sastane s članovima rukovodstva KP Hrvatske i

³ Isto.

⁴ Ivan Božičević, n. dj., str. 420. Benceković je uhapšen 22. VIII, a Kovačević 2. IX. Nakon Kovačevića, u Mjesni komitet ušao je Antun Biber (isto).

⁵ Antun Rob je, kako sam navodi, upućen u Varaždin da se ondje uključi u NOP. Međutim, u Varaždinu se razbolio, pa se povukao u rodni kraj, u Čakovec, da se liječi. Budući da mu je od mađarske policije zaprijetilo hapšenje, ilegalnom vezom se prebacio u Budimpeštu. Ondje se povezao s pokretom otpora i uključio u ilegalni partijski rad. Godine 1943. bio je uhapšen i odveden u logor. (Podatke, koje mu je dao Rob, donosi Mihailo Javorski, *Robu ni kasnije nije bilo jasno*, »Vjesnik - 7 dana«, 16. I 1982.)

Ivan Božičević i Blaž Mesarić nastavili su ilegalni rad u Zagrebu, a već oko 10. septembra ponovo su ušli u Mjesni komitet (Ivan Božičević, n. dj., str. 82).

Antun Češnjak uhapšen je 8. augusta i uskoro ubijen u zatvoru (isto, str. 421).

Mirko Vanić je radio ilegalno u Zagrebu, a u decembru je otišao u NOVJ. Bio je komesar bataljona u Drugoj dalmatinskoj i u Trećoj proleterskoj brigadi, gdje je krajem 1942. ponovo primljen u KPJ (ACKSKJ, CK KPJ 1942/930).

Joco Đaković nastavio je rad u SKOJ-u. Uhapšen je 11. novembra 1941. i ubijen u logoru (Ivan Šibi, n. dj., str. 423).

Vanda Novosel je nastavila rad, a u jesen 1941. izabrana je u Inicijativni odbor AFZ-a za Hrvatsku, koji je osnovan u Zagrebu.

U vezi sa svojom partijskom kaznom Leo Mates u kasnijim sjećanjima iznosi: »Kasnije u istrazi saslušavao me Vladimir Popović, koji je insistirao da kažem sve o organizaciji bijega iz Kerestince i o vezama s Mjesnim komitetom, kao i još neke stvari, o čemu ja nisam ništa znao. To sam ponavljao i uvjeravao ga da se sa Kopinićem nisam uopšte vidao od prvog susreta koji je organizirao Tito, do akcije oko prebacivanja Martinija i da sam ga povezao s Bakarićem, jer nije bilo nikog iz CK u Zagrebu, odnosno ja nisam mogao nikoga naći. Popović mi nije vjerovao i odatle moja kazna na osnovu neiskrenosti i grupašenja. Nisam tada pravio pitanja o toj nepravdi, jer su prilike bile takve da je trebalo osobne interese i osjećaje podrediti revoluciji, a to tim više što sam ujedno obaviješten da ću i dalje surađivati, kao da sam član Partije. Dobio sam dužnost u vezi s oživljavanjem 'Vjesnika' i imao vezu sa Mladenom Ivekovićem i još nekim drugima« (Leo Mates, n. dj.).

⁶ Dokument br. 47.

⁷ Ivan Božičević, n. dj., str. 82; Nikola Rubčić, n. dj., str. 264.

⁸ U pismu Končaru i Popoviću 17. VIII 1941. Tito je napisao da mu se pošalju potrebne lažne isprave kako bi mogao doputovati iz Beograda u Zagreb (dokument br. 49; usp.: Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 7, str. 80. i 225).

da im pomogne, tj. savjetuje ih u vezi s daljnjim radom, posebno s obzirom na krizne trenutke što su ih prošli, ali koje su uspješno prevladali. Tito je odveć dobro poznavao Končara i ostale članove rukovodstva KPH a da bi mogao povjerovati u Kopinićeve brzoplete i opasne sumnje i optužbe. Zbog toga je on odmah i veoma odlučno izrekao svoju ocjenu da sva krivnja i odgovornost padaju na Kopiniča. On je to, uostalom, nakon partijske istrage, odmah i dao do znanja Kominterni.⁹ Imao je, naime, puno povjerenje u rukovodstvo KPH.

Tita je posebno pogodio velik gubitak dragocjenih partijskih kadrova koji su stradali u kerestinečkoj akciji. Oslobođilačka borba i revolucija u njima su veoma mnogo izgubili.

To je, zapravo, i osnovni kriterij po kojem se može vrednovati ta akcija. Ona, naime, ima svoje posebno značenje zato što je bila prava akcija oslobođilačke borbe i revolucije. Njezini su sudionici stupili u tu borbu kao pravi naoružani partizanski odred. Ona je imala značenje i po tome što je upravo u Zagrebu jasno dala do znanja ustaškom režimu i okupatoru koliko je beskompromisna odlučnost komunističkog pokreta da vodi borbu.

Gledajući pak s aspekta glavnih interesa same oslobođilačke borbe, ta akcija, dakako, nije polučila ono za čime se težilo. Kao takva, ona je bila težak poraz. Organizacija akcije izvana upućivala je na niz problema koje treba imati na umu prilikom izvođenja takvih akcija. Osiguranje odgovarajućih skloništa za prihvaćanje zatočenika i sudionika pojedinih oružanih akcija nakon njihova izvođenja pokazat će se kao prijevika potreba na koju treba računati.¹⁰ Jer, neuspjele akcije, posebno one velike, mogu djelovati i demoralizatorski.¹¹

Akcije koje je dalje organiziralo i poduzimalo rukovodstvo KPH bile su potvrda druge činjenice. Pokazivale su, naime, da rukovodstvo KPH nije bilo

⁹ Dokumenti br. 18 i 48.

¹⁰ U vezi s tim Bakarić iznosi: »U prvom redu, akcija je, na neki način - dakle, ne akcija za oslobođenje ljudi iz Kerestince nego ta akcija u širem smislu — morala propasti. Morala je propasti zato što je tu bilo devedesetak ljudi koji su morali izići i koji su morali nekamo otići. Kao partizanski odred od 90 ljudi u okolici Zagreba nisu se mogli održati i egzistirati. Zatim, nikakva slobodnog terena koji bi ih mogao primiti, na kojem bi odred od 90 ljudi mogao biti primljen (pazi: to je 14. srpnja 1941!) nije bilo. Čak je pitanje bi li i sisački odred, koji je bio velik, mogao toliko ljudi primiti. Dobro, bila je teza da se razdvoje na nekoliko odreda. No, ni za tih nekoliko odreda nije bilo nikakve političke pripreme da negdje budu primljeni. Teza - koju je inače zastupao Antun Rob - Bumber - bila je: to su komunisti koji će se snaći. Dakle, jedan olak pristup cijeloj stvari. CK Hrvatske pripremao je tu akciju, i to s Mrazovićem i Belinićem. Njima je glavna briga bila: što s ljudima i, prema tome, išli su da pripreme razlaz, da rasporede te ljude nekamo, da ne budu na udaru policije i svih tih oružanih snaga iz Zagreba. Pripremali su ih rasporediti u okolici Zagreba, i ne znam gdje sve. I u tom bi slučaju, vjerojatno, moralo biti žrtava, ali ne ovoliko i ovako. Naravno, kad ovo imamo na umu, onda je to drukčije, i odgovornost je sasvim na Kopiniću. CK Hrvatske - može se tu samo reći - morao je Kopiniću kazati: ne! A rekao mu je: Dobro, kad si već to organizirao, idi na svoju ruku i na svoju odgovornost« (intervju Vladimira Bakarića »Vjesniku«, 31. XII 1981. i 1. 2. i 3. I 1982).

Na isti problem u drugom području upozorava Josip Hrnčević, *Okrug Varaždin 1940-1941. godine*, zbornik: *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*, str. 316.

¹¹ U spomenutom elaboratu za Kontrolnu komisiju CK KPJ u julu 1945. Kopinič je značenju kerestinečke akcije nastojao dati isključivo suprotnu ocjenu: »Ipak treba podvući to, da ako je strijeljanje 10 drugova 9. VII podavljajuće djelovalo na mnoge, onda je oslobođenje 14. VII visoko podiglo moral i duh otpora, ne gledajući na to da su bili ti drugovi kasnije većinom pobijeni sa strane ustaša. Odmah nakon toga učestale su akcije i u samom Zagrebu« (Vjenceslav Čenčić, n. dj. sv. I, str. 257-258; sv. II, str. 270).

zaokupljeno samo Kopiničem, iako je u njegovoj akciji s pravom vidjelo veliku opasnost. Ono je istodobno i prije svega bilo zaokupljeno upravo organiziranjem oslobodilačke borbe. Značajni rezultati koji su se postizali od druge polovice jula to uvjerljivo potvrđuju. Oni bi se ovom prigodom mogli tek vrlo sažeto naznačiti:

1. Rukovodstvo KP Hrvatske iskazalo je u spomenutom razdoblju veliku dinamičnost i operativnost u svojoj svakodnevnoj djelatnosti. Teži se uspostavljanju što bolje veze s pojedinim područjima Hrvatske, u koja povremeno odlaze pojedini partijski rukovodioci. Ulažu se maksimalni naponi u pokretanje oružane borbe u svim područjima. Prvi rezultati bili su očiti.¹² Na Baniji djeluju Sisački partizanski odred i odred Vasilija Gaćeše; u Lici 27. jula izbija masovni ustanak naroda na području općine Srb, koji je bio toga dana oslobođen (Dan ustanka naroda Hrvatske), stvaraju se partizanski odredi; brojni odredi stvaraju se na području Korduna; podižu se partizanski logori u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, kao značajna baza iz koje uskoro niču partizanski odredi; uspostavljaju se veze s Istrom; u Dalmaciji je poduzeta značajna akcija stvaranja prvih partizanskih odreda; izbio je masovni ustanak u sjevernoj Dalmaciji; osnivaju se partizanske grupe sjeverno od Save – u Slavoniji, Moslavini, bjelovarsko-varaždinskom području, u Hrvatskom zagorju, kao jezgre budućih odreda.¹³

2. Novi Mjesni komitet u Zagrebu, uz pomoć rukovodstva KPH, ulagao je velike napore u angažiranje zagrebačke partijske organizacije. Oružane akcije i diverzije daju značajno obilježje oružanoj borbi u gradu. Vrlo hrabri i zadivljujući pothvati zagrebačkih udarnih grupa, sastavljenih poglavito od skojevaca i omladinaca, antifašista, imali su značajan politički učinak. Zagreb postaje grad koji svakodnevno uzdrmajaju potresi brojnih oružanih akcija, diverzija, sabotaža.¹⁴

3. Rukovodstvo KPH izvršilo je uz pomoć zagrebačke partijske organizacije značajan zadatak veoma dobrog prihvata više od stotinu španjolskih dobrovoljaca, za što je inicijativa potekla od Tita. U toj impozantnoj akciji angažirani su brojni komunisti i antifašisti, osobito preko organizacije Narodne pomoći. Cilj je bio da se poradi na što bržem vraćanju dobrovoljaca iz logora u Francuskoj i iz Njemačke, gdje ih se našao stanovit broj, kako bi se što prije uključili u oružanu borbu na pojedinim područjima kao dragocjeni vojni kadrovi. Ta se akcija s velikim uspjehom izvodila upravo u trenutku kada su ustaše organizirale veliku hajku na kerestinečke zatočenike koji su pobjegli. Unatoč opasnosti koju je stvorila ta izuzetna situacija, akcija prihvatanja španjolskih dobrovoljaca u Zagrebu i njihova slanja u pojedina područja zemlje posve je uspješna.¹⁵

¹² O tome svjedoče i dokumenti br. 41, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 51.

¹³ Opširnije o tome u: Pero Morača, *Jugoslavija 1941*, str. 312. i d.; Ivan Jelić, n. dj., sv. II, str. 78. i d.

¹⁴ Više o tome u: Ivan Sibl, n. dj.; Narcisa Lengel-Krizman, n. dj.; *Zbornik sjećanja - Zagreb 1941-1945*, sv. 1. i 2.

Dokument br. 41. Usp.: Veljko Kovačević, *Od Pirineja do Jugoslavije, Španija 1936-1939, Zbornik sećanja jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom ratu*, Beograd, 1971, sv.

4. Zagrebačka partijska organizacija već je od jula radila na osnivanju prvih partizanskih odreda i grupa. Tako je već u drugoj polovici jula osnovan Zagrebačko-sesvetski odred od dvadeset boraca, ali je bio otkriven i ustaše su povele protiv njega žestoku akciju. Sredinom augusta osnivaju zagrebački komunisti i skojevci drugi partizanski odred »Matija Gubec«, koji je imao četrdesetak boraca. I taj je odred bio razbijen. Ti odredi, sastavljeni poglavito od zagrebačkih radnika, imali su zadaću da stvaraju prva uporišta na bližem području Zagreba, nastanjenom isključivo hrvatskim stanovništvom.

5. Iz Zagreba se već od ljeta uspostavljaju važni »kanali« preko kojih su se iz grada prebacivali partijski kadrovi i novi borci u partizanske odrede u razne krajeve Hrvatske. Na taj način Zagreb je bio već dobro povezan s Banijom, Kordunom, Likom, Moslavinom, Slavonijom.¹⁶

Navedene karakteristike početne etape narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj mogle su biti samo rezultat dotadašnjih konstantnih i sistematskih napora partijskih organizacija u Hrvatskoj na čelu s njihovim rukovodstvom. Takvi rezultati mogli su se postići samo zahvaljujući snazi i zalaganju komunističara širom Hrvatske, ali na onoj koncepciji koju je definiralo rukovodstvo KPJ i Tito. Uloženi naponi, koji su se često temeljili na zadivljujućoj hrabrosti i samopožrtvovnosti članova Partije i SKOJ-a, imali su kao cilj postizanje racionalnih ciljeva oružane borbe i revolucije, a nisu ostajali samo na razini htijenja, želja, namjera, koje su najčešće rezultirale promašajima. Dakako, oslobodilačka će borba i revolucija na tom svom putu nailaziti na teške zapreke i opasnosti, bit će i kriznih trenutaka i poraza, ali oni nisu mogli dovesti u pitanje zacrtani kurs koji se u stvarnosti sve više iskazivao novim i novim rezultatima. Proces stalnog širenja i snaženja društveno-političke osnove narodnooslobodilačkog pokreta u Hrvatskoj, koji će iz dana u dan obilježavati nepokolebljiva uzlazna linija, bio je nedvojbeno potvrda te činjenice. Kao što će mu oslobodilačka borba i revolucija u cijeloj zemlji davati poticaja i mogućnosti da se iskazuje u tom pravcu, tako će i on svojim sve značajnijim rezultatima davati vidljiv doprinos snaženju i jedinstvenom toku jugoslavenske revolucije u cjelini, sve do njezine konačne pobjede.

Dakako, taj je proces iskazivao svu svoju složenost, koja se može uočiti u pojedinim etapama, pojavama, zbivanjima i problemima. Uočavanje uzajamnosti svih komponenata u njegovu vrlo slojevitom sadržaju može pridonijeti pravom razumijevanju i vrednovanju tog procesa. Naprotiv, gledišta koja se svode samo na izolirano uočavanje pojedinih momenata ne mogu pridonijeti tom razumijevanju. Pogotovu ako se to ograničava samo na određeno područje i pri tom zaboravljaju osnovne prostorne i vremenske relacije. Ako je to pak samo izolirano traganje za pojedinim kriznim momentima i doga-

IV; Anica Rakar-Magašić - Bosiljka Krajačić - Dina Zlatić - Štefica Crnojevac - Zlata Marušić, *Rad odbora za prihvaćanje i smještaj španjolskih dobrovoljaca, Zbornik sjećanja - Zagreb 1941-1945*, sv. 2, str. 281-283.

Kao u bilj. 14.

dajima, ili za posebnim »korijenima« nekih pojava, onda je riječ o gledištima koja nas ne mogu uvjeriti da im je cilj otkrivanje povijesne istine.¹⁷

A zagrebačko ljeto 1941. pruža upravo mnogo poticaja da se spozna ta istina.

¹⁷ Cenčić ne vidi potrebu kritičkog preispitivanja pojedinih paušalnih ocjena koje Kopinič daje u vezi s pokretanjem i razvojem oružanog ustanka u Hrvatskoj. Iz tih ocjena proistječe da je oružani ustanak u Hrvatskoj prolazio posebne teškoće i zapreke, ali na taj način da se uvijek osjeća neko sumnjičenje prema rukovodstvu KPH. Karakteristične su u tom pogledu ove Kopiničeve paušalne konstatacije: »Stvari su se u Hrvatskoj, na nesreću, mnogo teže odvijale nego što je to bilo u Srbiji, gdje je bio drug Tito. Meni je bilo žao što je Tito otišao u Srbiju, jer sam tako s njim izgubio vezu« (n. dj., sv. I, str. 202). »Ne znam što bi se s našim ustankom u Hrvatskoj dogodilo da na čelu Partije nije stajao čovjek kakav je bio Tito: veliki strateg, humanista, mislilac. Zamislite, on nas je 1941. godine sve pokažnjavao i iskritikovao. Ali učinio je to tako da nas je izmirio i stvorio time mogućnost da se u Hrvatskoj ustanak razvija brže, da se kadrovski ne oslabi Hrvatska« n. dj., sv. I, str. 325). »Ako se ostave po strani svi ti epiteti kojima me zasipaju s raznih strana, ostaju činjenice, navedene u mnogim dokumentima iz tog perioda, izjave rukovodećih ljudi iz tog perioda - da su činjene krupne greške, da ih je zahvatila atmosfera komformizma i oportunitizma, da se nisu snalazili u nastaloj situaciji - sve su to očigledne ilustracije tadašnjeg stanja, uprkos svim oblandama u koje se to uvija« (sv. I, str. 342). »Otkuda to da su krupne greške nastajale i poslije moga povlačenja na poslove zbog kojih sam i bio u Zagrebu, i potpunog nemiješanja u rad CK KPH? Spomenimo samo tragediju splitskih odreda i pogibiju Pavia Papa, hapšenje Končara i neuspjeh sa njegovom razmjenom, pad Srebrenjaka i Hebranga i niza drugih partijskih aktivista« (sv. I, str. 343).

Cenčiću nije bilo stalo da postavi pitanje prave utemeljenosti ovih ocjena, nego se, dapače, trudio iskonstruirati takav dokazni postupak koji će ići u prilog paušalnim ocjenama.

U razmatranju Kopiničeve akcije i događaja u vezi s tim u Zagrebu, Dedijer navodi i ovu ocjenu: »Pod slučajem Kopiniča kriju se, međutim, i mnoga druga ključna pitanja, kao na primer koreni separatizma među hrvatskim komunistima, kao i uloga nekih ličnosti iz tog vremena, a naročito Andrije Hebranga i njegovih veza sa sovjetskom obavještajnom službom, na čelu sa Srebrenjakom (Antonovim).« Kao potvrdu spomenutog »separatizma« hrvatskih komunista u 1941. god. Dedijer navodi netočan podatak da postoje »Titove depeše iz 1941. u kojima on daje kritiku Hebranga zbog nacionalizma, šovinizma i separatizma!« (Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, sv. II, str. 428-429). Takvih dokumenata, međutim, nema za 1941. god. U polemici s tim Dedijerovim gledištem Bakarić konstatira: »U 1941. takvih depeša nema. Takvih depeša ima tek u 1944. godini. Ali, on tu (da li je tu, možda, štamparska greška ili nije?) na primjeru Hebranga nastoji pokazati te 'korijene separatizma' među hrvatskim komunistima. Ta Komunistička partija, ili hrvatski komunisti, nije nikada bila, osim možda na početku, unitaristički raspoložena. Od 1935. ili dalje, pogotovu od Titova dolaska, nikad komunisti nisu bili unitaristi, ali su uvijek bili onaj dio hrvatske političke misli koji je bio za Jugoslaviju, i to za federativno uređenu Jugoslaviju. Dakle, moglo bi se reći da je osnovica Partije u Hrvatskoj bila: federativno uređenje Jugoslavije. Dakle, nikad separatizam i nikad nacionalizam. Nacionalizam je u Hrvatskoj katkad zapljuskivao Partiju, i to nekoliko puta, ali 'korijen' tome nije bio u hrvatskim komunistima nego izvan toga. A zašto im je trebao Hebrang? Eto, Hebrang je trebao za to da se pokaže kako je to stalan problem« (kao u bilj. 10).

O tim problemima pisao sam detaljnije u svojoj knjizi *Komunistička partija Hrvatske 1937-1941*, Zagreb, 1972, str. 189. i d., i u zbirci rasprava *Komunisti i revolucija*, Zagreb, 1977, str. 50. i d.